

Η ΓΗ ΧΩΡΙΣ ΕΜΑΣ

Άλαν Γουάισμαν

Η ΓΗ ΧΩΡΙΣ ΕΜΑΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΕΛΙΣΣΑΡΗΣ

POLARIS ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Τίτλος πρωτοτύπου: The World Without Us
Η πρώτη έκδοση του πρωτοτύπου πραγματοποιήθηκε στις ΗΠΑ το 2007
από τον οίκο Thomas Dunne Books
Copyright © Alan Weisman 2007

Για την ελληνική γλώσσα σε όλο τον κόσμο © Polaris Εκδόσεις

Απόδοση στα ελληνικά: Χρήστος Μελισσάρης
Επιμέλεια-διόρθωση: Άννα Βλαχοδήμου

Διατηρούνται όλα τα πνευματικά δικαιώματα. Κανένα τμήμα αυτού του βιβλίου δεν μπορεί ν' αναπαραχθεί, ν' αποθηκευτεί σε βάση δεδομένων ή να διαβιβαστεί με οποιαδήποτε μορφή ή με οποιοδήποτε, ηλεκτρονικό, μηχανικό, αντιγραφικό και οπδήποτε άλλο μέσο, χωρίς προηγουμένως να έχει δώσει άδεια ο εκδότης.

Polaris Εκδόσεις: Βιβλία-Multimedia
Ναυαγίνου 17, 10681 Αθήνα
Τηλ. 210 3836482, fax 210 3807608
www.polarisekdoseis.gr • info@polarisekdoseis.gr
ISBN: 978-960-6829-25-3

Σε ανάμνηση της Sonia Marguerite

*με αγάπη που ζει
σε έναν κόσμο χωρίς εσένα*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Προοίμιο: Το παράδειγμα του πιθήκου	11
ΜΕΡΟΣ Α΄		
1	Άρωμα Παραδείσου	19
2	Η διάλυση του σπιτιού μας	27
3	Η πόλη χωρίς εμάς	33
4	Ο κόσμος μόλις πριν από την εμφάνισή μας	57
5	Το χαμένο θηριοτροφείο	75
6	Το αφρικανικό παράδοξο	93
ΜΕΡΟΣ Β΄		
7	Αυτά που διαλύονται	123
8	Αυτά που αντέχουν	137
9	Τα πλαστικά είναι παντοτινά	149
10	Το πετρελαϊκό πεδίο	171
11	Ο κόσμος χωρίς φάρμες	193
ΜΕΡΟΣ Γ΄		
12	Η μοίρα των αρχαίων και των σύγχρονων θαυμάτων του κόσμου	229
13	Ο κόσμος χωρίς πόλεμο	245
14	Τα πετούμενα χωρίς εμάς	255
15	Καντή κληρονομιά	269
16	Το γεωλογικό μητρώο μας	293
ΜΕΡΟΣ Δ΄		
17	Πού πηγαίνουμε φεύγοντας από εδώ;	313
18	Η τέχνη πέρα από εμάς	327
19	Το λίκνο της θάλασσας	339
	Επίλογος: Η Γη μας, οι ψυχές μας	357
	Ευχαριστίες	365
	Επιλογή βιβλιογραφίας	379
	Ευρετήριο	397

*... Das Firmament blaut ewig, und die Erde
wird lange feststehn und aufblühn im Lenz.
Du aber, Mensch, wie lang lebst denn du?*

*...Παντοτινά γαλάζιος ο ουρανός, και η γη
θα υπάρχει ακόμα για πολύ, την άνοιξη θ' ανθίζει.
Εσύ, όμως, άνθρωπε, πόσο θα ζήσεις;*

Λι Τάι-Πο / Χανς Μπέθγκε / Γκούσταβ Μάλερ, *Το κινεζικό φλάουτο: Το τραγούδι του πιστού για τη δυστυχία της Γης, Το τραγούδι της Γης*, μτφρ. Νικόλαος Λίβος. Αναδημοσίευση από το έντυπο πρόγραμμα του ΜΜΑ Κύκλος Μπέλα Μπάροκ, Ιανουάριος 1994.

Το παράδειγμα του πιθήκου

ΕΝΑ ΠΡΩΙΝΟ ΤΟΥ ΙΟΥΝΗ ΤΟΥ 2004 η Άνα Μαρία Σάντι παρακολουθεί σκυθρωπή κάτω από ένα υπόστεγο από κλαδιά φοίνικα μια μάζωξη των συγχωριανών της στη Μασάρακα, ένα χωριουδάκι στον Ισημερινό, στις όχθες του Ρίο Κονάμπου, που εκβάλλει στον Άνω Αμαζόνιο. Με εξαίρεση τα μαλλιά της, ακόμα πυκνά και μαύρα μετά από επτά δεκαετίες ζωής, όλα τα άλλα πάνω της μαρτυρούν την ηλικία της. Τα γκριζα μάτια της μοιάζουν άχρωμα ψάρια παγιδευμένα στους σκούρους στροβίλους του προσώπου της. Κατσαδιάζει τις εγγονές της και τις ανιψιές της σε μια ανάμεικτη διάλεκτο με στοιχεία της γλώσσας κέτσουα και της σχεδόν χαμένης γλώσσας σάπαρα. Μια ώρα μετά την αυγή τα κορίτσια, όπως και όλοι στο χωριό εκτός από την Άνα Μαρία, είναι ήδη μεθυσμένα.

Η αφορμή είναι μια *μίνγκα*, όπως ονομάζεται η συλλογική εργασία στις περιοχές του Αμαζονίου. Σαράντα ξυπόλητοι Ινδιάνοι Σάπαρα, πολλοί με τα πρόσωπα βαμμένα, στριμώχνονται πάνω σε κορμούς δέντρων τοποθετημένους κυκλικά. Για να πάρουν δύναμη οι άντρες ώστε να αποφιλώσουν το δάσος, ανοίγοντας ένα νέο χωράφι όπου θα φυτέψει κασσάβα ο αδελφός της Άνα Μαρία, πίνουν *ταίτσα* – ολόκληρα λίτρα. Ακόμα και τα παιδιά ρουφούν κεραμικά δοχεία γεμάτα από τη γαλακτώδη, στυφή μπίρα που φτιάχνεται από πολύ κασσάβα, ζυμωμένο με το σάλιο των γυναικών Σάπαρα, που μασούν όλη μέρα κομμάτια από το φυτό. Δυο κορίτσια με χορτάρι πλεγμένο στα μαλλιά περιφέρονται ανάμεσα στον όγλο, γεμίζοντας συνεχώς τα μπολ με τσίτσα και σερβίροντας πιάτα με χυλό από γατόψαρο. Στους ηλικιωμένους και στους καλεσμένους προσφέρουν κομμάτια ψητό κρέας, σκούρο σαν σοκολάτα. Η Άνα Μαρία Σάντι όμως, η πιο ηλικιωμένη από όλες, δεν το βάζει στο στόμα της.

Τη στιγμή που η υπόλοιπη ανθρωπίνη φυλή βαδίζει ήδη σε μια νέα χιλιετία, οι Σάπαρα μόλις που έχουν μπει στην Εποχή του Λίθου. Σαν τους αραχνοπίθηκους, από τους οποίους πιστεύουν ότι κατάγονται, οι Σάπαρα κατοικούν ακόμα στα δέντρα, δένοντας φοινικιές μεταξύ τους με κληματοίδια για να στηρίξουν σκεπές πλεγμένες από φοινικόφυλλα. Μέχρι την έλευση της κασσάβας, το κυριότερο λαχανικό που έτρωγαν ήταν οι καρδιές φοίνικα. Πρωτεΐνες έπαιρναν από τα ψάρια που ψάρευαν και τους τάπιρους, τα πεκάρι, τα ορτύκια και τα πουλιά κιούρασο που κυνηγούσαν με βέλη από μπαμπού και φυσοκάλυμα.

Ακόμα κυνηγούν, αλλά τώρα πια το κυνήγι είναι ελάχιστο. Όταν ήταν νέοι οι παππούδες της, λέει η Άνα Μαρία, το δάσος τούς έτρεφε εύκολα, παρ' όλο που τότε οι Σάπαρα ήταν μια από τις μεγαλύτερες φυλές του Αμαζονίου – κάπου 200.000 μέλη ζούσαν σε χωριά κατά μήκος των γειτονικών ποταμών. Στη συνέχεια κάτι συνέβη σε τόπο μακρινό και όλα στον κόσμο τους –όπως και στον υπόλοιπο κόσμο– άλλαξαν για πάντα.

Αυτό που συνέβη ήταν ότι ο Χένρι Φορντ βρήκε τον τρόπο να παράγει αυτοκίνητα μαζικά. Η ζήτηση για σαμπρέλες και λάστιχα ώθησε σύντομα φιλόδοξους Ευρωπαίους να εξερευνήσουν κάθε πλώτο παρακλάδι του Αμαζονίου, καταλαμβάνοντας εκτάσεις με καουτσουκόδεντρα και αναγκάζοντας με τη βία ιθαγενείς να δουλέψουν στις φυτείες. Στον Ισημερινό είχαν τη συνδρομή των Ινδιάνων Κέτσουα που ζούσαν στα ορεινά: αυτοί, προσηλυτισμένοι ήδη από Ισπανούς ιεραποστόλους, ήταν πρόθυμοι να βοηθήσουν στην υποδούλωση των ειδωλολατρών Σάπαρα των πεδιάδων, τους οποίους αλυσόδεναν στα δέντρα για να δουλεύουν μέχρι τελικής πτώσεως. Οι γυναίκες και τα κορίτσια των Σάπαρα αιχμαλωτίστηκαν για να χρησιμοποιηθούν είτε ως αντικείμενα αναπαραγωγής είτε ως σκλάβες του σεξ και βιάστηκαν μέχρι θανάτου.

Τη δεκαετία του 1920 οι φυτείες καουτσούκ στη νοτιοανατολική Ασία είχαν ήδη υπονομεύσει τη ζήτηση για φυσικό κόμμι από τη Νότια Αμερική. Οι λίγες εκατοντάδες Σάπαρα που κατάφεραν να γλιτώσουν κατά τη «γενοκτονία του καουτσούκ» παρέμειναν κρυμμένοι. Κάποιοι δήλωναν Κέτσουα, ζώντας ανάμεσα στον εχθρό που είχε καταλάβει πλέον τα εδάφη τους. Άλλοι διέφυγαν στο Περού. Οι Σάπαρα του Ισημερινού κηρύχθηκαν επίσημα εξαφανισμένοι. Τότε όμως, το 1999, αφού το Περού και ο Ισημερινός έλυσαν μια μακρόχρονη συνοριακή διαφορά, εμφανίστηκε στη ζούγκλα του Ισημερινού ένας Περουβιανός σαμάνος Σάπαρα. Ερχόταν, είπε, να συναντήσει επιτέλους τους συγγενείς του.

Η εκ νέου ανακάλυψη των Σάπαρα του Ισημερινού προκάλεσε παγκόσμιο ανθρωπολογικό ενδιαφέρον. Η κυβέρνηση τους αναγνώρισε εδαφικά δικαιώματα, αν και πάνω σε ένα πολύ μικρό κομμάτι της προγονικής τους γης, και η UNESCO καθιέρωσε μια χορηγία για την αναβίωση του πολιτισμού τους και τη σωτηρία της γλώσσας τους. Μόνο τέσσερα μέλη της φυλής μιλούσαν πλέον τη γλώσσα, ανάμεσα στα οποία και η Άνα Μαρία Σάντι. Το δάσος που γνώριζαν είχε πια καταστραφεί: Οι κατακτητές Κέτσουα τους είχαν μάθει να ρίχνουν τα δέντρα με ασάλινες μασέτες και να καίνε τους κορμούς για να φυτεύουν κασσάβα. Μετά από μία μόλις σοδειά, κάθε χωράφι χρειαζόταν αγρανάπαυση ετών. Προς κάθε κατεύθυνση, κυριαρχούσαν δέντρα δευτερογενούς ανάπτυξης, τους καρπούς των οποίων κατανάλωναν σε μορφή τσίτσα. Οι Σάπαρα επιβίωσαν μέχρι τον 21ο αιώνα, μπήκαν όμως στη νέα χιλιετία «μεθυσμένοι», και έτσι παραμένουν ακόμα.

Πάντα κυνηγούσαν, τώρα όμως οι άντρες πρέπει να περπατούν για μέρες μέχρι να βρουν τάπιρους ή έστω ορτύκια. Κατάνησαν να σκοτώνουν αραχνοπίθηκους, που το κρέας τους θεωρούνταν ταμπού. Η Άνα Μαρία παραμερίζει ξανά το πιάτο που της πρόσφεραν οι εγγονές της, το οποίο περιέχει κρέας στο χρώμα της σοκολάτας, με ένα μικρό χεράκι χωρίς αντίχειρα να εξέχει από το πλάι. Με μια κίνηση του κεφαλιού δείχνει προς τον βρασμένο πίθηκο.

«Όταν καταντάμε να τρώμε τους προγόνους μας» αναρωτιέται, «τι άλλο μας απομένει;»

Τόσο μακριά από τα γενέθλια δάση και τις σαβάνες, λίγοι από εμάς αισθάνονται ακόμα κάποιον δεσμό με τα ζώα από τα οποία καταγόμαστε. Το ότι το αισθάνονται ακόμα οι Σάπαρα του Αμαζονίου είναι αξιοπρόσεκτο, αφού ο διαχωρισμός των ανθρώπων από τα άλλα πρωτεύοντα συνέβη σε άλλη ήπειρο. Παρ' όλα αυτά, τελευταία έχουμε επίγνωση για όσα ανατριχιαστικά υπονοεί η Άνα Μαρία. Ακόμα και αν δεν καταλήγουμε στον κανιβαλισμό, μήπως θα αντιμετωπίσουμε και εμείς τρομακτικά διλήμματα καθώς θα πορευόμαστε προς το μέλλον;

Πριν από μια γενιά οι άνθρωποι κατάφεραν να αποφύγουν τον πυρηνικό όλεθρο. Με λίγη τύχη θα συνεχίσουμε να αποφεύγουμε αυτήν και άλλες μαζικές καταστροφές. Τώρα όμως συχνά αναρωτιόμαστε αν αθέλητα δηλητηριάσαμε ή υπερθερμάναμε τον πλανήτη μας, και μαζί με αυτόν και εμάς τους ίδιους. Χρησιμοποιήσαμε μέχρι κατάχρησης νερό και χώμα, ποδοπατήσαμε χιλιάδες ζωικά είδη που μάλλον δεν θα επιστρέ-

ψουν ποτέ. Ο κόσμος μας, προειδοποιούν κάποιες σεβάσιμες φωνές, μπορεί μια μέρα να εκφυλιστεί σε κάτι που θα μοιάζει χέρσο χωράφι, όπου κοράκια και ποντίκια θα τρέχουν ανάμεσα σε αγριόχορτα, παραμονεύοντας το ένα το άλλο. Αν φτάσουμε μέχρι εκεί, σε ποιο σημείο δεν θα υπάρχει επιστροφή, και, παρά την περίφημη ανώτερη νοημοσύνη μας, δεν θα είμαστε πια από τους πρωταθλητές της επιβίωσης;

Η αλήθεια είναι ότι δεν ξέρουμε. Οι εικασίες μας θαμπώνουν από την έντονη διστακτικότητα να δεχτούμε ότι το χειρότερο σενάριο μπορεί τελικά να γίνει πραγματικότητα. Μπορεί να μας υπονομεύει το ίδιο μας το ένστικτο επιβίωσης, προσαρμοσμένο στο πέρασμα των αιώνων έτσι ώστε να μας κάνει να αρνιόμαστε, να αψηφούμε ή να αγνοούμε τους κακούς οιωνούς για να μην παραλύσουμε από τον φόβο.

Αν αφήσουμε να μας ξεγελάσει αυτό το ένστικτο και αδρανήσουμε μέχρι να είναι πολύ αργά, τόσο το χειρότερο. Αν όμως θωρακίσει την αντίστασή μας απέναντι στους ολοένα αυξανόμενους οιωνούς, αυτό θα είναι καλό. Αρκετές φορές μια τρελή, επίμονη ελπίδα στάθηκε αφορμή για δημιουργικές κινήσεις που γλίτωσαν τον άνθρωπο από βέβαιη καταστροφή. Γι' αυτό, ας δοκιμάσουμε να κάνουμε ένα δημιουργικό «πείραμα»: Ας υποθέσουμε ότι συνέβη το χειρότερο και ότι ο άνθρωπος έχει εκλείψει. Όχι από πυρηνική καταστροφή, πρόσκρουση αστεροειδούς ή οτιδήποτε αρκετά καταστροφικό που σάρωσε τα πάντα στο πέρασμά του. Ούτε εξαιτίας της επαλήθευσης κάποιου ζοφερού οικολογικού σεναρίου, σύμφωνα με το οποίο αφανιζόμαστε παρασέρνοντας πολλά άλλα είδη στην καταστροφή.

Αντί γι' αυτά, φανταστείτε έναν κόσμο από τον οποίο εξαφανιζόμαστε εντελώς ξαφνικά. Αύριο κιόλας.

Ίσως είναι απίθανο, αλλά ας το δεχτούμε ως «υπόθεση εργασίας». Ας πούμε ότι εμφανίζεται ένας ιός που πλήττει μόνο τον *Homo sapiens* –είτε φυσικός είτε κατασκευασμένος σε κάποιο σατανικό εργαστήριο– και δεν επηρεάζει τα άλλα είδη. Ή ότι κάποιος μισάνθρωπος κακός μάγος στοχεύει με κάποιον τρόπο αυτό το μοναδικό 3,9% του DNA που μας κάνει ανθρώπους και όχι χιμπατζήδες, ή καταφέρει να καταστήσει το σπέρμα μας στείρο. Ή ας πούμε ότι ο Ιησούς –περισσότερα γι' Αυτόν αργότερα– ή εξωγήινοι μας παίρνουν μακριά, είτε στο ουράνιο βασίλειο είτε σε κάποιον ζωολογικό κήπο στην άλλη άκρη του γαλαξία.

Κοιτάξτε γύρω σας, στον σημερινό κόσμο. Το σπίτι σας, η πόλη σας. Η γη που τα περιβάλλει, η ασφαλτος από κάτω και το χώμα που κρύβεται

ακόμα πιο κάτω. Αφήστε τα όλα στη θέση τους και αφαιρέστε τους ανθρώπους. Ας εξαιρεφθούμε, για να δούμε τι θα απομείνει. Πώς θα αντιδράσει η υπόλοιπη φύση αν ξαφνικά γλιτώσει από την ανήλεη πίεση που ασκούμε πάνω της και πάνω στα υπόλοιπα πλάσματα; Πόσο γρήγορα θα επανέλθει το κλίμα στο σημείο που ήταν πριν βάλουμε μπρος όλες τις μηχανές;

Πόσο διάστημα θα χρειάζοταν για να ξανακερδίσει το χαμένο έδαφος και να αποκαταστήσει τον Παράδεισο, με τη λάμψη και τις μυρωδιές του, όπως ήταν πριν εμφανιστεί ο Αδάμ ή ο *Homo habilis*; Θα μπορούσε ποτέ η φύση να σβήσει κάθε ίχνος μας; Πώς θα εξαφάνιζε τις μνημειώδεις πόλεις και τα δημόσια έργα; Πώς θα μετέτρεπε τις μυριάδες πλαστικές και τοξικές συνθετικές ουσίες σε αβλαβή, βασικά στοιχεία; Ή μήπως κάποια από αυτά είναι τόσο «αφύσικα» που δεν μπορούν να αποικοδομηθούν;

Και τι θα απογίνονταν οι ωραιότερες δημιουργίες μας – η αρχιτεκτονική, η τέχνη, οι πάμπολλες εκδηλώσεις του πνεύματός μας; Είναι πραγματικά αιώνιες ή τουλάχιστον αρκετά αιώνιες για να ζήσουν μέχρι να διογκωθεί ο Ήλιος και να μετατρέψει τη Γη σε κάρβουνο;

Και ακόμα και μετά από αυτό θα απομείνει κάποιο αμυδρό ίχνος στο σύμπαν, κάποια επίμονη λάμψη ή ηχώ της ανθρωπότητας; Κάποιο διαπλανητικό σημάδι ότι κάποτε υπήρξαμε;

Για να κατανοήσουμε πώς θα συνεχίσει ο κόσμος χωρίς εμάς, πρέπει να δούμε, μεταξύ άλλων, τον κόσμο όπως ήταν πριν εμφανιστούμε. Δεν είμαστε ταξιδιώτες στον χρόνο και το αρχείο απολιθωμάτων που σώζεται είναι αποσπασματικό. Ακόμα όμως και αν ήταν πλήρες, το μέλλον δεν θα απεικονίζει πλήρως το παρελθόν. Έχουμε εξαλείψει ορισμένα είδη και τόσο αυτά όσο και το DNA τους δεν θα εμφανιστούν ποτέ ξανά. Και αφού κάποια πράγματα που κάναμε είναι αμετάκλητα, αυτό που θα μείνει μετά την εξαφάνισή μας δεν θα είναι ο ίδιος πλανήτης στη μορφή που θα ήταν αν δεν είχαμε εξελιχθεί.

Πάντως, ίσως να μην ήταν και τόσο διαφορετικός. Η φύση έχει υποστεί χειρότερες απώλειες και πάντα αναπλήρωνε τα κενά. Και ακόμα και σήμερα υπάρχουν λίγα σημεία στη Γη όπου όλες οι αισθήσεις μας μπορούν να συλλάβουν μια ζωντανή ανάμνηση της Εδέμ όπως ήταν πριν εμφανιστούμε. Μας κάνουν αναπόφευκτα να αναρωτηθούμε πώς θα ανθίσει ξανά η φύση αν της δοθεί η ευκαιρία.

Και αφού ήδη χρησιμοποιούμε τη φαντασία μας, γιατί να μην οραματιστούμε και έναν τρόπο για να αναζωογονηθεί η φύση χωρίς να χρεια-

στεί να εξαφανιστούμε εμείς; Στο κάτω κάτω, και εμείς θηλαστικά είμαστε. Κάθε μορφή ζωής προσθέτει κάτι στην απέραντη αυτή ακολουθία. Μήπως με την αποχώρησή μας θα χαθεί και η όποια συνεισφορά μας, αφήνοντας τον πλανήτη λίγο φτωχότερο;

Μήπως τελικά ο πλανήτης, αντί να βγάλει έναν στεναγμό ανακούφισης, θα θρηνήσει για την απουσία μας;

ΜΕΡΟΣ Α΄

Άρωμα Παραδείσου

ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΜΗΝ έχετε ακούσει ποτέ για την Białowieża Puszcza (Μπιαλοβιέζα Πούστσα). Αν όμως μεγαλώσατε κάπου στην εύκρατη ζώνη, που διασχίζει μεγάλο μέρος της Βόρειας Αμερικής, της Ιαπωνίας, της Κορέας, της Ρωσίας, αρκετών πρώην σοβιετικών δημοκρατιών, περιοχές της Κίνας και της ανατολικής και δυτικής Ευρώπης –συμπεριλαμβανομένων των Βρετανικών Νησιών–, κάτι μέσα σας θα τη θυμάται. Όμως, ακόμα και αν γεννηθήκατε στην τούνδρα ή στην έρημο, σε υποτροπικές ή τροπικές περιοχές, σε πάμπα ή σαβάνα, υπάρχουν μέρη στη Γη που συνδέονται με αυτή την puszcza και θα αναμοχλεύσουν και τη δική σας μνήμη.

Η παλιά πολωνική λέξη *puszcza* σημαίνει «αρχέγονο δάσος». Κατά μήκος των συνόρων Πολωνίας και Λευκορωσίας, τα περίπου 2.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα της Białowieża Puszcza (του Δρυμού Μπιαλοβιέζα) αποτελούν κατάλοιπο του τελευταίου αρχέγονου δάσους της Ευρώπης. Θυμηθείτε το ομιχλώδες δάσος που φανταζόσασταν παιδί, όταν κάποιος σας διάβαζε τα παραμύθια των αδελφών Γκριμ. Εδώ οι φράξι και οι φιλύρες φτάνουν σε ύψος τα 50 μέτρα και τα τεράστια κλαδιά τους σκιάζουν ένα υγρό υπόστρωμα από καρπίνους, φτέρες, ράμνους και μανιτάρια σε μέγεθος πιάτου. Οι βελανιδιές, καλυμμένες με βρύα ηλικίας 500 χρόνων, φτάνουν σε τέτοιο μέγεθος που οι σχισμές στον φλοιό τους έχουν βάθος ως και οκτώ εκατοστά – κάτι που εκμεταλλεύονται οι πιτσιλωτοί δροσκολάπτες για να κρύψουν κουνουνάρια από έλατο. Ο αέρας είναι βαρύς και ψυχρός, και η ησυχία διακόπτεται μόνο περιστασιακά από το κρώξιμο του καρουθραύστη, το βαθύ σφύριγμα της σπουργιτόγλαυκας ή το αλύχτημα του λύκου.

Η οσμή η οποία αιωρείται από το στρώμα αποσυντεθειμένων φύλλων που έχουν συσσωρευτεί στην καρδιά του δάσους στο πέραςμα των αιώ-

νων παραπέμπει στις ίδιες τις ρίζες της γονιμότητας. Στην Μπιαλοβιέζα η αφθονία της ζωής οφείλει πολλά σε όλα αυτά που έχουν ήδη πεθάνει. Σχεδόν ένα τέταρτο της οργανικής ύλης στην επιφάνεια του εδάφους βρίσκεται σε διάφορα στάδια σήψης – πάνω από 100 κυβικά μέτρα σάπιων κορμών και πεσμένων κλαδιών σε κάθε εκτάριο, που αποτελούν τροφή για χιλιάδες είδη από μανιτάρια, λειχήνες, σακθάρια, κάμπιες και μικρόβια που δεν συναντώνται στις καθαρισμένες και περιποιημένες συστάδες που αλλού θεωρούνται δάση.

Όλα αυτά τα είδη συνιστούν πηγή τροφής για νυφίτσες, κουνάβια, ρακούν, ασβούς, ενυδρίδες, αλεπούδες, λύγκες, λύκους, ζαρκάδια, άλκες και αετούς. Εδώ απαντώνται περισσότερα είδη από οπουδήποτε αλλού στην Ευρώπη – όμως, δεν υπάρχουν στην περιοχή βουνά ή κοιλάδες που να προσφέρουν προστατευμένες γωνιές για τα ενδημικά είδη. Ο Δρυμός Μπιαλοβιέζα είναι απλώς ένα απομεινάρι του δάσους που απλωνόταν κάποτε από τη Σιβηρία στα ανατολικά μέχρι την Ιρλανδία στη δύση.

Μια τέτοια αδιάσπαστη βιολογική κληρονομιά στην Ευρώπη οφείλει την ύπαρξή της, όπως είναι αναμενόμενο, σε βασιλικά προνόμια. Τον 14ο αιώνα ένας Λιθουανός δούκας, ο Λαδίσλαος Γιαγκέλον [Β'], αφού κατάφερε να ενώσει το δουκάτο του με το βασίλειο της Πολωνίας, ανακήρυξε το δάσος προστατευόμενο βασιλικό κυνηγότοπο. Και έτσι παρέμεινε για αιώνες. Όταν τελικά το ενωμένο βασίλειο Πολωνίας και Λιθουανίας προσαρτήθηκε στη Ρωσία, η Μπιαλοβιέζα έγινε το προσωπικό φέουδο των τσάρων. Αν και οι Γερμανοί κατακτητές έκοψαν ξυλεία και κυνήγησαν θηράματα κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, ένας πυρήνας του παρέμεινε ανέγγιχτος και το 1921 ανακηρύχθηκε εθνικό πάρκο της Πολωνίας. Η υλοτόμηση ξανάρχισε στη διάρκεια της σοβιετικής κατοχής, όταν όμως εισέβαλαν στην περιοχή οι ναζί, ο φανατικός φυσιολάτρης Χέρμαν Γκέρνιγκ ανακήρυξε τον δρυμό απαγορευμένη ζώνη για όλους εκτός από τον ίδιο.

Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ο μεθυσμένος, όπως αναφέρεται, Ιωσήφ Στάλιν συμφώνησε μια βραδιά στη Βαρσοβία να επιτρέψει στην Πολωνία να κρατήσει τα δύο πέμπτα του δρυμού. Η κομμουνιστική κυριαρχία επέφερε μικρές μόνο αλλαγές, όπως η κατασκευή πολυτελών κυνηγετικών ντάτσα – σε μία από αυτές, στο Βισκούλι, υπογράφηκε το 1991 η συνθήκη με την οποία η Σοβιετική Ένωση χωρίστηκε σε ανεξάρτητα κράτη. Ωστόσο, από ό,τι φαίνεται, αυτό το αρχαίο καταφύγιο απειλείται τόσο από τη δημοκρατική Πολωνία και την ανεξάρτητη Λευκορωσία όσο δεν απειλήθηκε τους επτά αιώνες μοναρχίας και δικτατοριών. Οι δασι-

Δρύες 500 ετών, Δρυμός Μπιαλοβιέζα, Πολωνία

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ: JANUSZ KORBEL

κές υπηρεσίες και των δύο χωρών επεμβαίνουν όλο και πιο έντονα για να διασφαλίσουν τη βιωσιμότητα του δρυμού. Αυτές οι επεμβάσεις όμως συχνά αποδεικνύονται ένας ευφημισμός για τη διαλογή –και την πώληση– ξυλείας, που, φυσιολογικά, κάποια στιγμή θα παρείχε πλήθος θρεπτικών συστατικών στο δάσος.

ΕΙΝΑΙ ΕΚΠΛΗΚΤΙΚΟ να αναλογιζόμαστε ότι κάποτε όλη η Ευρώπη έμοιαζε με αυτόν τον δρυμό. Όταν μπεις μέσα του, συνειδητοποιείς ότι οι περισσότεροι έχουν γνωρίσει ένα κακής ποιότητας αντίγραφο της πραγματικής φύσης. Η αίσθηση που έχεις όταν αντικρίζεις τους γηραιούς γίγαντες με τους κορμούς πλάτους δύο μέτρων, ή όταν διασχίζεις συστάδες με τα πιο ψηλά δέντρα –γιγάντια νορβηγικά έλατα, τραχιά σαν τον Μαθουσάλα– είναι ανάλογη με την αίσθηση εξωτισμού που προκαλεί η θέα του Αμαζονίου ή της Ανταρκτικής σε κάποιον που έχει γνωρίσει μόνο τα φτωχά, δευτερογενούς ανάπτυξης δάση που απαντώνται κατά μήκος του βόρειου ημισφαιρίου. Και όμως, είναι εκπληκτικό πόσο αρχέγονα οικείος μοιάζει ο δρυμός και πόσο –μέσα από το ίδιο μας το κύτταρο– νιώθουμε να μας γεμίζει.

Ο Αντρέι Μπόμπιτς το αντιλήφθηκε πολύ γρήγορα. Ως φοιτητής δασολογίας στην Κρακοβία, είχε εκπαιδευθεί στη διαχείριση δασών με σκοπό τη μέγιστη δυνατή παραγωγικότητα: αυτό περιλάμβανε την απομάκρυνση των «πλεοναζόντων» οργανικών υλικών που φιλοξενούν βλαβερά έντομα όπως τα σκαθάρια του φλοιού. Σε μια κατοπινή του επίσκεψη στον δρυμό προς μεγάλη του έκπληξη ανακάλυψε μια βιοποικιλότητα δέκα φορές μεγαλύτερη από ό,τι σε οποιοδήποτε άλλο δάσος.

Ήταν ο μοναδικός πλέον τόπος που φιλοξενούσε και τα εννέα είδη ευρωπαϊκού δρυοκολάπτη, αφού, όπως διαπίστωσε, κάποιοι από αυτούς φωλιάζουν μόνο σε νεκρούς, κούφιους κορμούς δέντρων. «Δεν επιζούν σε δάση που είναι υπό ανθρώπινη διαχείριση» αντέτεινε στους καθηγητές του. «Ο Δρυμός Μπιαλοβιέζα διαχειρίζεται τέλεια την τύχη του επί χιλιετίες».

Ο ρωμαλέος, γενειοφόρος νεαρός Πολωνός δασολόγος μεταμορφώθηκε έτσι σε δασοοικολόγο. Τον προσέλαβε η υπηρεσία εθνικών δρυμών της Πολωνίας, όμως στο τέλος απολύθηκε διότι αντέδρασε σε σχέδια διαχείρισης που αφορούσαν τον παρθένο πυρήνα του δρυμού. Κατακε-

ραύνωσε σε διάφορα διεθνή περιοδικά όσους διαβεβαίωναν ότι «τα δάση θα πεθάνουν χωρίς τη μέριμνά μας», ή διατείνονταν ότι το κόψιμο ξυλείας στην περιβάλλουσα ζώνη ασφαλείας της Μπιαλοβιέζα ήταν ένα είδος «αποκατάστασης του αρχέγονου χαρακτήρα των συστάδων». Τέτοιες στρεβλές νοοτροπίες, επισήμανε, είναι ίδιον των Ευρωπαίων που δεν διαθέτουν καμία ανάμνηση από άγρια δάση.

Για να κρατήσει τη δική του μνήμη ζωντανή, ο Αντρέι Μπόμπιτς επί χρόνια φορούσε καθημερινά τις μπότες του και περιπλανιόταν στον αγαπημένο του δρυμό. Όμως, αν και υπερασπίζεται λυσσαλέα τα τμήματα του δάσους που έχουν παραμείνει απάτητα από τον άνθρωπο, δεν καταφέρει να μην παρασυρθεί από την ίδια την ανθρωπίνη φύση του.

Όταν είναι μόνος στο δάσος, ο Μπόμπιτς έρχεται σε επαφή με τον άνθρωπο διαμέσου των αιώνων. Ένας τόσο παρθένος αγριότοπος είναι μια άγραφη πλάκα στην οποία σημειώνεται το πέρασμα του ανθρώπου – ένα αρχείο που ο ίδιος έμαθε να αποκρυπτογραφεί. Απανθρακωμένα στρώματα στο έδαφος του δηλώνουν τα σημεία που καθάριζαν με φωτιά οι βοσκοί για να βοσκήσουν τα ζώα τους. Συστάδες από σημύδες και λεύκες τού μιλούν για την εποχή που οι απόγονοι του Γιαγκέλον δεν ευκαιρούσαν να κυνηγήσουν, ίσως εξαιτίας πολέμου, και έτσι τα φωτόφιλα αυτά δέντρα είχαν τη δυνατότητα να αποικήσουν τα τεχνητά ξέφωτα. Στη σκιά τους μεγαλώνουν δενδρύλλια από σκληρόξυλα είδη δέντρων σαν αυτά που φύτεωναν κάποτε εδώ. Σταδιακά, θα εκτοπίσουν τις σημύδες και τις λεύκες, και θα έχει κανείς την αίσθηση ότι δεν είχαν φύγει ποτέ από εδώ.

Όποτε ο Μπόμπιτς συναντά κάποια άτακτη τούφα από κρόταιγο, ή μια γέρινη μηλιά, ξέρει ότι βρίσκεται μπροστά στο φάντασμα μιας καλύβας από κορμούς, την οποία καταβρόχθισαν τα ίδια εκείνα μικρόβια που μετατρέπουν τα γιγάντια δέντρα του δάσους σε χώμα. Μια μοναχική, τεράστια βελανιδιά που φυτρώνει σε έναν χαμηλό λοφίσκο πνιγμένο στο τριφύλλι σηματοδοτεί χώρο αποτέφρωσης νεκρών. Οι ρίζες της τρέφονται από τις στάχτες των Σλάβων προγόνων των σημερινών Λευκορώσων, που ήρθαν από τα ανατολικά πριν από 900 χρόνια. Στη βορειοδυτική άκρη του δάσους έθαβαν τους νεκρούς τους οι Εβραίοι από τους πέντε γειτονικούς οικισμούς. Οι ταφόπετρες, από αμμόλιθο ή γρανίτη, χρονολογούνται από τη δεκαετία του 1850. Είναι καλυμμένες με βρούα και έχουν γείρει σπρωγμένες από ρίζες. Λείες από τη φθορά, μοιάζουν με τα βότσαλα που παραδοσιακά άφηναν οι τεθλιμμένοι συγγενείς, οι οποίοι έχουν πεθάνει εδώ και πολύ καιρό.

Είναι Οκτώβριος και ο Αντρέι Μπόμπιτς διασχίζει ένα ξέφωτο που περιβάλλεται από γαλαξοπράσινα δασικά πεύκα, μόλις ενάμισι χιλιόμετρο από τα σύνορα με τη Λευκορωσία. Το σουρόνπο είναι τόσο ήσυχο που μπορεί να ακούσει τις νιφάδες του χιονιού καθώς πέφτουν. Ξαφνικά, ακούγεται ποδοβολητό από τους χαμηλούς θάμνους και μια ντουζίνα ευρωπαϊκοί βίσονες (*Bison bonasus*) ξεπροβάλλουν από το σημείο όπου βοσκούσαν. Βγάζοντας ατμούς από τα ρουθούνια και ξύνοντας τις οπλές τους στο χώμα, ρίχνουν με τα τεράστια μαύρα μάτια τους μια μόνο ματιά πριν κάνουν αυτό που τους έμαθαν οι πρόγονοί τους ότι πρέπει να κάνουν όταν συναντούν κάποιο από αυτά τα φαινομενικά αδύναμα δίποδα: να το βάζουν στα πόδια.

Μόλις 600 βίσονες παραμένουν σε άγρια κατάσταση, σχεδόν όλοι εδώ – ή μόλις οι μισοί, ανάλογα με το τι εννοούμε λέγοντας εδώ. Ένα σιδηρούν παραπέτασμα χωρίζει στα δύο αυτόν τον παράδεισο – το κατασκεύασαν οι Σοβιετικοί τη δεκαετία του 1980 κατά μήκος των συνόρων, για να εμποδίσουν τους δροπέτες να ενωθούν με τους στασιαστές του Κινημάτων της Αλληλεγγύης στην Πολωνία. Αν και οι λύκοι σκάβουν από κάτω, και τα ζαρκάδια και οι άλλες ίσως το υπερπηδούν, η αγέλη αυτών των μεγαλύτερων θηλαστικών της Ευρώπης παραμένει διαιρεμένη, όπως και ολόκληρη η γενετική δεξαμενή τους – σε θανάσιμα επίπεδα, σύμφωνα με κάποιους ζωολόγους. Κάποτε, μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, εισηγήθησαν βίσονες από ζωολογικούς κήπους για να ανανεωθεί το είδος που είχε σχεδόν εξολοθρευτεί από πεινασμένους στρατιώτες. Τώρα ένα απομεινάρι του Ψυχρού Πολέμου τούς απειλεί και πάλι.

Η Λευκορωσία, που διατηρεί ακόμα αγάλματα του Λένιν –πολύ μετά την κατάρρευση του κομμουνισμού–, δεν φαίνεται διατεθειμένη να γκρεμίσει τον φράχτη, ειδικά τώρα που τα σύνορα της Πολωνίας ταυτίζονται με αυτά της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αν και μόλις 14 χιλιόμετρα χωρίζουν την έδρα των δασικών υπηρεσιών των δύο χωρών, για να δει την Belovezhskaya Pushcha, όπως ονομάζεται στα λευκορωσικά, ο αλλοδαπός επισκέπτης θα πρέπει να οδηγήσει κάπου 150 χιλιόμετρα νότια, να πάρει το τρένο μέχρι την πόλη Μπρεστ στην άλλη πλευρά των συνόρων, να υποστεί μια άσκοπη ανάκριση και να νοικιάσει αυτοκίνητο για να κατευθυνθεί πάλι προς τα βόρεια. Ο Λευκορώσος ομόλογος του Μπόμπιτς, και επίσης ακτιβιστής, Χεόρχι Καζούλκα, είναι ένας χλωμός, οστεώδης βιολόγος, ειδικός στα ασπόνδυλα, πρώην υποδιευθυντής στο λευκορωσικό τμήμα του αρχέγονου δάσους. Και αυτός απολύθηκε από τη δασική

υπηρεσία της χώρας του, γιατί αντέδρασε σε μία από τις πιο πρόσφατες προσθήκες στον δρυμό: ένα προιονιστήριο. Δεν διακινδυνεύει να τον δουν παρέα με Δυτικούς. Στην εργατική πολυκατοικία στην οποία ζει, που χτίστηκε στις παρυφές του δάσους επί Μπρέξνιεφ, σερβίρει ταπεινά τσάι στους επισκέπτες και μιλά για το όνειρό του – ένα πάρκο αφιερωμένο στην παγκόσμια ειρήνη, όπου βίσονες και άλγες θα ζουν και θα αναπαράγονται ελεύθερα.

Τα κολοσσιαία δέντρα του δρυμού είναι τα ίδια με εκείνα που φυτρώνουν στο τμήμα που ανήκει στην Πολωνία. Το ίδιο ισχύει και για τις νεραγκούλες, τις λειχήνες και τις αμερικανικές ερυθρές δρυς, καθώς και για τους θαλασσαετούς που κάνουν κύκλους στον ουρανό, αδιαφορώντας για τα συρματοπλέγματα στο έδαφος. Στην πραγματικότητα, και στις δύο πλευρές το δάσος επεκτείνεται, αφού οι αγροτικοί πληθυσμοί εγκαταλείπουν τα χωριά τους και συρρέουν στις πόλεις. Το υγρό κλίμα βοηθά τις σημύδες και τις λεύκες να εισβάλλουν με γοργό ρυθμό στα εγκαταλειμμένα πατατοχώραφα: μέσα σε δύο μόλις δεκαετίες τα αγροκτήματα μετατρέπονται σε δασωμένες εκτάσεις. Κάτω από τη σκιά των πρώτων δέντρων, οι βελανιδιές, τα σφεντάμια, οι φλαμουριές, οι φτελιές και οι ερυθρελάτες αναγεννιούνται. Μετά από 500 χρόνια χωρίς ανθρώπινη παρουσία το δάσος θα έχει ανακάμψει.

Η σκέψη ότι οι αγροτικές περιοχές της Ευρώπης κάποια μέρα θα επανέλθουν στην αρχική τους μορφή, δηλαδή θα ξαναγίνουν δάση, είναι παρηγορητική. Αν όμως οι τελευταίοι άνθρωποι ξεχάσουν να γκρεμίσουν πρώτα το σιδηρούν παραπέτασμα στη Λευκορωσία, οι βίσονες μπορεί να χαθούν μαζί τους.

Η διάλυση του σπιτιού μας

«Αν θέλεις να κατεδαφίσεις έναν αγυρώνα» μου είπε κάποτε ένας αγρότης, «κάνε μια τρύπα 50 πόντων στην οροφή. Μετά κάνε στην άκρη και περίμενε»».

Κρις Ριντλ, αρχιτέκτονας
Αμχερστ, Μασαχουσέτη

ΤΗΝ ΕΠΟΜΕΝΗ ΜΕΡΑ μετά την εξαφάνιση του ανθρώπου η φύση ανασκουμπώνεται και αρχίζει να καθαρίζει τον οίκο της – ή μάλλον τα σπίτια μας. Και τα εξαφανίζει από προσώπου γης.

Αν είστε ιδιοκτήτης σπιτιού, ξέρετε ήδη ότι ήταν ζήτημα χρόνου, αλλά αρνιόσασταν να το παραδεχτείτε, ακόμα και όταν η φθορά άρχισε να επιτίθεται, ξεκινώντας από τις οικονομίες σας. Όταν σας έδωσαν τιμή για το σπίτι, κανένας δεν ανέφερε τι θα πληρώνατε για να μην πέσει το οίκημα στα χέρια της φύσης, πολύ πριν πέσει στα νύχια της τράπεζας.

Ακόμα και αν ζείτε σε κάποιο υπερσύγχρονο, πλήρως διαμορφωμένο προάστιο, όπου οι μπουλντόζες υπέταξαν το έδαφος αντικαθιστώντας την άναρχη χλωρίδα με υπάκουο χλοοτάπητα και ομοιόμορφα δενδρύλλια, και ασφαλτοστρώνοντας τους βαλτότοπους στο όνομα της καταπολέμησης των κουνουπιών, ακόμα και σε αυτή την περίπτωση γνωρίζετε ότι η φύση δεν νικιέται. Όσο ερμητικά και αν απομονώσετε το ελεγχόμενη θερμοκρασία εσωτερικό από τις καιρικές συνθήκες, οι αόρατοι μικροοργανισμοί θα διεισδύσουν και θα αναπτυχθεί ξαφνικά μούχλα – τρομερό να τη βλέπεις και ακόμα χειρότερο να μην τη βλέπεις, καθώς κρύβεται κάτω από την μπογιά του τοίχου, καταπρώγοντας τις γυψοσανίδες, σκουριάζοντας τις πρόκες και τα υποστηρίγματα του παρκέ. Για να μη μιλήσουμε για τερμίτες, μυρμήγκια ξυλουργούς, κατσαρίδες, σφήκες, ή μικρά θηλαστικά.

Πάνω από όλα, όμως, μας περιβάλλει αυτό που αποτελεί το βασικό στοιχείο της ζωής: το νερό. Το νερό πάντα προσπαθεί να εισβάλλει.

Μετά την εξαφάνισή μας η φύση θα εκδικηθεί την αυτάρεσκη, μηχανοποιημένη ανωτερότητά μας μέσω του νερού. Θα αρχίσει με τα ξύλινα πλαίσια, την πιο διαδεδομένη τεχνική που χρησιμοποιείται στον αναπτυσσόμενο κόσμο για την οικοδόμηση οικιών. Θα ξεκινήσει από την οροφή, πιθανόν στρωμένη με ασφαλικά υλικά ή πλάκες, που έχουν εγγύηση αντοχής για 20 ή 30 χρόνια – η εγγύηση όμως δεν ισχύει για τα σημεία γύρω από την καμινάδα, όπου αρχίζει η εισροή. Καθώς η μόνωση θα υποχωρεί κάτω από την ανήλεη επιμονή της βροχής, το νερό θα γλιστρά μέσα από τις σανίδες. Θα κυλά πάνω από την επικάλυψη από κόντρα πλακέ ή, πιο πρόσφατα, από νιφάδες ξύλου κολλημένες μεταξύ τους με ρητίνη.

Οι σύγχρονες τεχνολογίες δεν είναι απαραίτητα καλύτερες. Ο Βέρνερ φον Μπράουν, ο Γερμανός επιστήμονας που ανέπτυξε το διαστημικό πρόγραμμα των ΗΠΑ, συνήθιζε να διηγείται την ιστορία με τον συνταγματάρχη Τζον Γκλεν, τον πρώτο Αμερικανό που τέθηκε σε τροχιά γύρω από τη Γη. «Δευτερόλεπτα πριν από την εκτόξευση, δεμένος πάνω στον πύραυλο που του φτιάξαμε, και με τις καλύτερες ανθρώπινες τεχνολογίες εστιασμένες στη συγκεκριμένη στιγμή, ξέρετε τι αναφώνησε ο Γκλεν; “Θεέ μου! Στέκομαι πάνω σε μια στοίβα από ‘χαμηλότερες προσφορές!’”»

Το ίδιο συμβαίνει και σε σας στο καινούργιο σας σπίτι. Από τη μια μεριά, δεν πειράζει: Με τόσο φτηνές και ελαφριές κατασκευές, καταναλώνουμε λιγότερους φυσικούς πόρους. Από την άλλη, όμως, τα τεράστια δέντρα, τα οποία μας έδωσαν τις μεγάλες ξύλινες δοκούς που στηρίζουν ακόμα τοίχους της μεσαιωνικής Ευρώπης, της Ιαπωνίας και της πρώιμης Αμερικής, είναι πια πολύ ακριβά και σπάνια, και υποχρεωτικά βολευόμαστε κολλώντας μεταξύ τους μικρότερες σανίδες και τεμάχια ξύλου.

Η ρητίνη που χρησιμοποιείται στις οικονομικές μοριοσανίδες είναι μια αδιάβροχη κόλλα από φορμαλδεΐδη και φαινόλη. Καλύπτει και τα εκτεθειμένα άκρα των σανίδων, αλλά, έτσι και αλλιώς, αποτυγχάνει στην αποστολή της επειδή η υγρασία εισχωρεί γύρω από τα καρφιά. Σύντομα αυτά σκουριάζουν και χαλαρώνουν. Αυτό οδηγεί όχι μόνο σε διαρροές, αλλά και σε δομική αστάθεια. Εκτός του ότι αποτελούν υπόστρωμα της οροφής, οι σανίδες στερεώνουν τα μεταλλικά υποστηρίγματα μεταξύ τους. Τα προκατασκευασμένα υποστηρίγματα, που ενώνονται μεταξύ τους με μεταλλικές πλάκες, έχουν σκοπό να εμποδίσουν το σκέβρωμα της στέγης. Όταν όμως διαβρώνεται η επικάλυψη, η κατασκευή παύει να είναι σταθερή.

Καθώς η βαρύτητα εντείνει την πίεση πάνω στα υποστηρίγματα, οι πύρινοι οποίοι ασφαλίζουν τις σκουριασμένες πλέον συνδετικές πλάκες ξεκαρφώνονται από το υγρό ξύλο, που καλύπτεται ήδη από μούχλα. Κάτω από τη μούχλα νηματοειδή κύτταρα εκκρίνουν ένζυμα που διασπούν την κυτταρίνη και το ξύλο σε τροφή για μύκητες. Το ίδιο συμβαίνει και στα πατώματα στο εσωτερικό του σπιτιού. Όταν σταματά η παροχή θέρμανσης, οι σωλήνες σε περιοχές όπου το κλίμα είναι ψυχρό σπάνε και η βροχή μπαίνει στο σπίτι από τζάμια τα οποία ραγίζουν εξαιτίας των πουλιών ή από τοίχους που σκεβρώνουν. Ακόμα και με τα τζάμια ανέπαφα, η βροχή και το χιόνι καταφέρνουν μυστηριωδώς να περάσουν κάτω από το περβάζι των παραθύρων. Καθώς το ξύλο συνεχίζει να σαπίζει, τα υποστηρίγματα καταρρέουν. Τελικά, οι τοίχοι γέρνουν και η οροφή πέφτει μέσα στο σπίτι. Η τρύπια οροφή του αχυρώνα που λέγαμε πριν θα πέσει πιθανόν σε δέκα χρόνια. Η οροφή του σπιτιού σας θα αντέξει ίσως 50 χρόνια, το πολύ 100.

Ενώ θα εκτυλίσσεται αυτή η καταστροφή, θα εισβάλουν σκίουροι, ρακούν και σάυρες, ανοίγοντας φωλιές στον τοίχο, την ίδια στιγμή που οι δρυοκολάπτες θα μπουν από άλλα σημεία. Τα κουφώματα από αλουμίνιο, PVC ή τις τελευταίες τεχνολογίας σανίδες Χάρντι θα καθυστερήσουν τους εισβολείς για έναν μόλις αιώνα πριν καταλήξουν στο έδαφος. Το χρώμα τους θα ξεθωριάσει τελείως και, καθώς το νερό θα προχωρά αμείλικτα σε χαραμάδες και τρύπες από τα καρφιά, τα βακτήρια θα φάνε τα φυτικά υλικά αφήνοντας πίσω τους τα μέταλλα. Η επικάλυψη από βινύλιο θα γίνει πλέον εύθραπτη και θα ραγίσει καθώς θα αποσυντίθενται οι πλαστικοποιητές της. Το αλουμίνιο θα είναι σε καλύτερη κατάσταση, αλλά τα άλατα στο νερό που λιμνάζει στην επιφάνειά του θα τη διαβρώσουν αφήνοντας μια κοκκώδη λευκή επίστρωση.

Για πολλές δεκαετίες, ακόμα και μετά την έκθεσή τους στα στοιχεία της φύσης, ο γαλβανισμός με ψευδάργυρο θα προστατεύει τις ασάλινες σωληνώσεις. Όμως, αέρας και νερό συνωμοτούν για να τον μετατρέψουν σε οξειδίο του ψευδαργύρου. Όταν φύγει η επικάλυψη, το λεπτό φύλλο ατσάλιού θα αποσυντεθεί σε λίγα μόλις χρόνια. Πολύ πριν συμβεί αυτό, ο υδατοδιαλυτός γύψος στην τοιχοποιία θα ξαναγίνει χώμα. Έτσι, μένει η καμινάδα, από όπου ξεκίνησαν όλα τα προβλήματα. Έναν αιώνα αργότερα θα είναι ακόμα στη θέση της, αλλά τα τούβλα θα έχουν αρχίσει να σπάνε και να πέφτουν καθώς, λίγο λίγο, το ασβεστοκονίαμα τριβεται και κονιοροποιείται από τις διακυμάνσεις της θερμοκρασίας.

Αν διαθέτατε πισίνα, θα έχει μετατραπεί σε μια τεράστια γλάστρα, γεμάτη είτε με τους απογόνους των εισαγόμενων διακοσμητικών δενδρουλλίων που τοποθέτησε ο εργολάβος είτε με την εξόριστη τοπική βλάστηση που λαθροβιούσε στα όρια του οικισμού, περιμένοντας την ευκαιρία να ανακαταλάβει την περιοχή της. Αν στα θεμέλια του σπιτιού υπήρχε κελάρι, και αυτό θα είναι πια γεμάτο χώμα και βλάστηση. Βάτα και άγρια αμπέλια θα ελίσσονται γύρω από τους ασφάλινους σωλήνες φυσικού αερίου, που θα αποσυντεθούν πριν περάσει ένας ακόμα αιώνας. Οι σωληνώσεις από λευκό PVC θα κιτρινίσουν και θα λεπτύνουν στην πλευρά που θα είναι εκτεθειμένη στο φως, όπου το χλωρίδιο θα μετατραπεί σε υδροχλωρικό οξύ, εντείνοντας τη διάβρωση. Μόνο τα πλακάκια του μπάνιου, τα οποία έχουν ίδιες χημικές ιδιότητες με τα απολιθώματα, θα παραμείνουν σχετικά ανέπαφα, αν και αυτά θα κείτονται πλέον σε ένα σωρό, ανάκατα με υπολείμματα φύλλων.

Το τι θα έχει απομείνει μετά από 500 χρόνια θα εξαρτηθεί από το πού ζούσατε. Αν το κλίμα ήταν ήπιο, στη θέση του προαστίου θα υπάρχει ένα δάσος. Με εξαίρεση κάποιους λόφους που ισοπέδωσε ο άνθρωπος, το τοπίο θα αρχίσει να παίρνει τη μορφή που είχε πριν εμφανιστούν οι εργολάβοι και πολύ πριν από αυτούς οι αγρότες. Ανάμεσα στα δέντρα, μισοκρυμμένα στη χαμηλή βλάστηση, θα βρίσκονται αλουμινένια εξαρτήματα από πλυντήρια πιάτων μαζί με ανοξείδωτα κατσαρολικά, με τα πλαστικά χερούλια τους ξεφτισμένα, όμως κατά τα άλλα ανέπαφα. Τους επόμενους αιώνες, αν και δεν θα υπάρχουν πια μεταλλουργοί για να τον μετρήσουν, θα αποκαλυφθεί τελικά ο ρυθμός διάβρωσης του αλουμινίου, ενός σχετικά νέου υλικού – το αλουμίνιο ήταν άγνωστο μέχρι πρόσφατα, καθώς το μετάλλεμά του απαιτεί ηλεκτροχημική επεξεργασία πριν μετατραπεί σε μέταλλο.

Τα κράματα χρωμίου, που προσδίδουν ανθεκτικότητα στο ανοξείδωτο ασάλι, ωστόσο, θα συνεχίσουν να το κάνουν αυτό για χιλιετίες, ειδικά αν οι κατσαρόλες, τα τηγάνια και τα μαχαιροπίρουνα θαφτούν σε περιοχή που δεν θα τα επηρεάζει το ατμοσφαιρικό οξυγόνο. Εκατό χιλιάδες χρόνια από σήμερα η πνευματική ανάπτυξη όποιου πλάσματος τα ξεθάψει ίσως εκτιναχθεί απότομα σε ανώτερο εξελικτικό επίπεδο από την ανακάλυψη των ήδη έτοιμων εργαλείων. Αλλά και πάλι μπορεί η αδυναμία αντιγραφής τους να τους ρίξει το ηθικό – ή να προκαλέσει το μυστηριακό δέος που πυροδοτεί τη θρησκευτικότητα.

Αν ζούσατε στην έρημο, τα πλαστικά αντικείμενα της σύγχρονης ζωής θα φθαρούν και θα αποσυντεθούν γρηγορότερα, καθώς οι αλυσίδες των πολυμερών σπάζουν κάτω από το καθημερινό σφουροκόπημα των υπερωδών ακτίνων. Δεδομένου ότι η υγρασία είναι περιορισμένη, το ξύλο αντέχει περισσότερο εδώ, αν και τα μέταλλα που έρχονται σε επαφή με τα αλατούχα εδάφη της ερήμου διαβρώνονται ταχύτερα. Και πάλι από την εμπειρία μας από τα ρωμαϊκά ευρήματα μπορούμε να εικάσουμε ότι ο χοντρός χυτός σίδηρος θα απαντάται συχνά στα αρχαιολογικά ευρήματα του μέλλοντος, οπότε το παράξενο θέαμα από υδραντλίες που ξεπηδούν ανάμεσα στους κάκτους ίσως κάποτε να είναι από τα ελάχιστα στοιχεία που θα καταδεικνύουν το πέρασμα της ανθρωπότητας. Αν και οι τοίχοι από πλίνθους ή ασβεστοκονίαμα θα έχουν καταστραφεί, τα σιδερένια κάγκελα που σόλιζαν μπαλκόνια και παράθυρα μπορεί να αναγνωρίζονται ακόμα, αν και διάτρητα σαν τούλι, καθώς η διάβρωση που κατατρώνει το σίδηρο θα συναντήσει στο πλέγμα του τις μη διαβρώσιμες υαλώδεις σκωρίες.

Κάποτε φτιάχναμε τα οικοδομήματά μας χρησιμοποιώντας αποκλειστικά τα πιο ανθεκτικά υλικά που γνωρίζαμε: τον γρανίτη, για παράδειγμα. Τα αποτελέσματα τα θαυμάζουμε ακόμα και σήμερα, όμως δεν τα αναπαράγουμε συχνά, καθώς η λατόμευση, η λάξευση, η μεταφορά και το συνταίριασμα της πέτρας απαιτούν υπομονή, την οποία δεν διαθέτουμε πλέον. Από την εποχή του Καταλανού αρχιτέκτονα Αντόνιο Γκαουντί, που ξεκίνησε στη Βαρκελώνη το 1880 την ανέγερση της γοθτικής βασιλικής της Σαγράδα Φαμίλια –που παρέμεινε ημιτελής–, κανείς δεν έχει σκεφτεί να επενδύσει σε μια κατασκευή την οποία θα ολοκληρώσουν τα δισέγγονά του στο απώτερο μέλλον, μετά από 250 χρόνια. Ούτε και συμφέρει οικονομικά, αν δεν διαθέτει μερικές χιλιάδες σκλάβους, ειδικά αν συγκριθεί το κόστος με εκείνο που συνεπάγεται η χρήση μιας άλλης καινοτομίας των Ρωμαίων: του τσιμέντου.

Σήμερα αυτό το μείγμα από χώμα, άμμο και έναν πολύ που παρασκευάζεται από το ασβέστιο πανάρχαιων οστράκων, σκληραίνει σχηματίζοντας μια τεχνητή πέτρα που αποτελεί όλο και περισσότερο την πιο οικονομική λύση για τον άνθρωπο των πόλεων. Τι θα συμβεί, λοιπόν, στις τσιμεντουπόλεις που φιλοξενούν σήμερα παραπάνω από τους μισούς ανθρώπους του πλανήτη;

Πριν εξετάσουμε αυτό το θέμα, πρέπει να αναφερθούμε στο κλίμα. Αν εξαφανιστούμε, π.χ., αύριο, η κεκτημένη ταχύτητα ορισμένων δυνάμεων που έχουμε θέσει σε κίνηση θα συνεχίσει να υφίσταται, ώσπου αιώνες βαρύτητας, χιμείας και εντροπίας να τις σταματήσουν, επιφέροντας μια ισορροπία που εν μέρει μόνο θα μοιάζει με εκείνη που υπήρχε πριν από την έλευσή μας. Αυτή η προϊούσα ισορροπία εξαρτιόταν από μια μεγάλη ποσότητα άνθρακα που ήταν εγλωβισμένη κάτω από τον φλοιό της Γης, μεγάλο μέρος της οποίας απελευθερώσαμε στην ατμόσφαιρα. Αντί να σαπίσουν, οι ξύλινοι σκελετοί των σπιτιών μας μπορεί να διατηρηθούν όπως τα ξύλα στις ισπανικές γαλέρες που διατηρούνται χάρη στην άλμη της θάλασσας.

Σε έναν θερμότερο κόσμο οι έρημοι ενδέχεται να γίνουν ακόμα πιο ξηρές, το πιθανότερο όμως είναι ότι τα τμήματά τους στα οποία κατοικούσαν άνθρωποι θα δεχτούν ξανά την επίσκεψη του ίδιου στοιχείου που τους προσέλκυσε στην αρχή: του τρεχούμενου νερού. Από το Κάιρο ως το Φοίνιξ, οι πόλεις της ερήμου αναπτύχθηκαν εκεί όπου τα ποτάμια έκαναν βιώσιμα τα άνυδρα εδάφη. Σιγά σιγά, καθώς αυξανόταν ο πληθυσμός, οι άνθρωποι κατάφεραν να ελέγξουν αυτές τις υδάτινες αρτηρίες και να εκτρέψουν τον ρου τους κατά τρόπο που οδήγησε σε ακόμα μεγαλύτερη ανάπτυξη. Ωστόσο, μετά την αποχώρηση των ανθρώπων από το προσκήνιο γρήγορα θα εξαφανιστούν και οι ανθρώπινες παρεμβάσεις. Το θερμό και ξηρό κλίμα της ερήμου θα επηρεαστεί από υγρά, ορεινά καιρικά συστήματα. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα ορμητικές πλημμύρες να κατακλύσουν τα κατάντη και έτσι να σαρωθούν τα φράγματα, να καλυφθούν οι πρώην προσχωσιγενείς πεδιάδες και να θαφτεί σε αλληπάλληλα στρώματα λάσπης οτιδήποτε είχε οικοδομηθεί εκεί. Πυροσβεστικοί κρουνοί, λάστιχα από καμιόνια, θρυμματισμένα τζάμια, συγκροτήματα κατοικιών και κτίρια γραφείων ίσως διατηρηθούν επ' αόριστον, αλλά θα είναι τόσο βαθιά κρυμμένα όσο και τα ανθρακοφόρα στρώματα.

Καμία νεκρική σήλη δεν θα σημαδεύει τον τάφο τους, αν και ίσως οι ρίζες από τις λεύκες, τις ιτιές και τις χουρμαδιές θα δηλώνουν πού και πού την παρουσία τους. Μόνο έπειτα από αμέτρητους αιώνες, όταν τα αρχαία βουνά θα έχουν διαβρωθεί και νέα θα έχουν υψωθεί στη θέση τους, θα αρχίσουν οι καινούργιοι χείμαρροι να χαράζουν από την αρχή φαράγγια μέσα στα ιζήματα και θα αποκαλύπτεται σιγά σιγά τι συνέβαινε κάποτε εδώ.